

УДК 316.752:124.5

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
В ІСТОРІЇ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО
ЗНАННЯ****THE PHENOMENON OF SOCIAL VALUES
IN THE HISTORY OF SOCIO-PHILOSOPHICAL
KNOWLEDGE****Олексин І. Я.,**

кандидат філософських наук, викладач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національного університету фізичного
виховання і спорту України (Київ, Україна), e-mail:
igoroleks@ukr.net, ORCID 0000-0002-6650-627X

Oleksin I. Ya.,

Candidate of Philosophy, Lecturer in the
Department of Social and Humanitarian Disciplines,
National University of Physical Education and Sports
of Ukraine (Kyiv, Ukraine), e-mail: igoroleks@ukr.net,
ORCID 0000-0002-6650-627X

В статті обґрунтовано, що «цінність» є вузловим поняттям аксіології, дефініція якого несе в собі відбиток різноманітних підходів, що мають місце у соціально-філософському знанні, не дивлячись на те, що в ньому на сьогоднішній день відсутнє його сонце, загальноприйняте визначення, що детерміновано багатогранністю його історико-філософського бачення. Встановлено, що аксіологія визначає та формує категоріально-понятійний апарат, поза яким вкрай проблематично здійснити всебічний аналіз як самих цінностей, зокрема соціальних, так і оцінок, що сприяють осмисленню специфіки естетичного, етичного та логічного знань.

Ключові слова: аксіологія, цінності, феномен соціальних цінностей, ціннісні засади життєдіяльності особистості, ціннісна свідомість особистості, соціальні норми.

The article substantiates that 'value' acts as a nodal concept of axiology. The explanation of which bears the imprint of a variety of approaches that take place in socio-philosophical knowledge. Despite the fact that nowadays there is no single, generally accepted definition which is determined by the versatility of value historical and philosophical vision. It is established that axiology defines and forms the categorical-conceptual apparatus, outside of which is extremely difficult to carry out a comprehensive analysis of the values, in particular the social values and assessments which are contribute to understanding the specifics of aesthetic, ethical and logical knowledge.

Keywords: axiology, values, the phenomenon of social values, the value based of the lifestyle, value consciousness of personality, social norms.

Вступ. Проблематика аксіології охоплює широке коло філософського знання, серед якого особливе місце посідає визначення особливостей соціального аксіологічного буття особистості, співвідношення цінностей та оцінок, природи та сутності ціннісних визначень та суджень, функціонального змісту ціннісних засад життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства в цілому. Ось чому, беручи до уваги двозначність, яка має місце в українській мові, є всі підстави, з одного боку, розглядати цінність як щось позитивне, а з другого, розуміти її як певну значимість, а аксіологію трактувати як вчення про значимості. В самому широкому плані цінності поділяються на утилітарні, індивідуальні та соціальні.

Постановка проблеми. Досліджуючи питання сутності феномена соціальних цінностей в історії

соціально-філософського знання, варто, бодай у загальних рисах, визначити їх зміст та ознаки. Тому основним завданням цієї публікації є всебічний, комплексний аналіз не в повній мірі дослідженого питання генези та трансформації змісту таких визначальних цінностей, як Благо, Добро, Краса, Справедливість саме під кутом зору соціально-філософського знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальна проблема цінностей як суттєвої складової особистості є в центрі уваги багатьох філософських шкіл та напрямків, що визначає пріоритетний характер філософських досліджень таких відомих вітчизняних вчених, як В. Андрущенко, Т. Бутківська, Л. Губерський, В. Іванов, С. Кримський, М. Попович, М. Михальченко, В. Табачковський, В. Шинкарук, так і зарубіжних дослідників – С. Аверінцева, М. Бахтіна, М. Гайдегера, А. Гулігі, Ж. Дерріди, М. Кагана, О. Лосева, Ж.П. Сартра, М. Шелера. Слід особливо наголосити, що питання осмислення сутності феномена соціальних цінностей в історії соціально-філософського знання не є остаточно, комплексно та всебічно досліджене саме в соціальної філософії та потребує свого подальшого ґрунтовного розгляду.

Мета дослідження. Виходячи з того, що під соціальними цінностями необхідно розуміти насамперед, переконання, які поділяються соціумом або соціальною верствою з приводу цілей, які слід досягнути, та тих засобів та шляхів, що сприяють їх реалізації, варто зазначити, що соціальні цінності як суттєвий компонент системи соціальної регуляції поведінки особистості, соціальної верстви, соціуму в цілому, визначають мотивацію їх життєдіяльності. Тому метою цієї статті є аналіз соціальних цінностей як основи функціонування таких соціальних норм, як рівність, свобода, братерство, мир, честь, громадянський обов'язок, соціальна справедливість крізь призму розвитку соціально-філософського знання.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання сутності феномена соціальних цінностей в історії соціально-філософського знання, слід сказати, що в творах філософів часів Античності проблема цінності досліджувалася у якості складової теорії буття, в силу того, що його цілісність розумілася у вигляді абсолютної цінності для особистості, яка ж до того, є виразником етичних та естетичних переконань. Якраз Сократ одним з перших античних філософів обґрунтував питання про сутність цінностей, їх роль у житті людини та соціуму.

Варто підкреслити, що у філософській теорії Платона Благо або Єдине ототожнювалось з Буттям, Добром, Красою. Тому не випадково те, що в епоху Сократа та Платона, завдяки їх філософським концепціям, в науковий обіг увійшла така понятійна тріада як Істина, Добро, Краса. До того ж суттєвою ознакою філософської теорії Сократа та Платона було те, що ціннісна проблематика, яку вони розглядали, була вбудована як в поняття об'єктивного світу, так і об'єктивності

істинного буття. В цьому плані заслуговує на увагу порада Платона законодавцю, так здійснювати розподіл цінностей та забезпечувати їх ієрархію, щоб вона була фундаментом суспільного щастя. «Саме цінне за правом, - зазначає Платон, - це блага, що відносяться насамперед до душі, якщо в ній має місце розсудливість, потім чудові якості тіла, а також так звані блага, що відносяться до майна або добробуту» [1, с. 168-169].

Отже, в триаді таких благ, як душа, тіло, причому не всього, а лише його чудових якостей та добробут, ієрархія цінностей формується Платоном методом дедукції, з піднесеного, в значній мірі сакрального – душі, до суто земного – майна, блага. Разом з тим, проміжною ланкою у зазначеній градації мислителя є чудові якості тіла, пов'язані, на наш погляд, з його здатністю до удосконалення шляхом довготривалого, копіткого, багатого в чому аскетичного, виконання тих чи інших спортивних вправ, будь це кулачний бій чи метання списа. Тому суттєвою ознакою ідеалістичного реалізму, який започаткував Платон та в подальшому розвинув Г. Гегель, є іманентна єдність буття та цінностей, онтології та аксіології.

Отже, генеза аксіології як самостійної галузі філософських знань, обумовила розмежування змісту категорій буття на такі дві складові, як реальності та цінності, як об'єкта прагнень та бажань особистості, що самостверджує себе в процесі діяльності, зокрема спортивної. Розглядаючи питання про бачення Аристотелем сутності цінностей, слід наголосити, що йому належить оригінальна градація благ на «цінними» (душа, розум, добродієність), «хвалими» (добродієності, дії яких викликають похвалу) та «можливі» (сила, краса, влада, багатство) [2, с. 8-9]. Якщо порівняти градацію благ у Платона, яку ми вже здійснили вище, та наведену їх ієрархію у Аристотеля, то заслуговує на увагу те, що у двох великих філософів епохи Античності, перегукується характеристика таких благ, як душа та багатство у Аристотеля та майно, добробут у Платона.

Суттєвою рисою часів середньовіччя є те, що їм властива переоцінка наріжних античних цінностей, тому, що значну роль у функціонуванні суспільних відносин поряд з нормативними регуляторами, все більше відіграють релігійні цінності, що акумулювали в самій ідеї Бога цінності Краси Добра та Істини. В епоху середньовіччя, яка тривала тисячу років, саме монотеїзм визначає осмислення цінностей людини як об'єктивно існуючих ідеальних субстанцій, генеза та існування яких визначена волею Бога. Більш того, аксіологічні погляди античних філософів про Красу, Благо, Істину, Справедливість, в часи середньовіччя, завдяки перш за все творам Томи Аквінського та Августина Блаженного, трансформувалися в незаперечні положення християнських догм. Ось чому, за працями таких відомих філософів епохи середньовіччя, як Августин Блаженний та Фома Аквінський, маємо змогу простежити зміст уявлень про цінне та антицінне, які закріплені

у формі теологічних істин та догм. Важливою ознакою філософських поглядів Томи Аквінського та Августина Блаженного є те, що вони протиставляють вищі, саме божественні цінності вторинним, нижчим тобто людським цінностям [3, с. 351-413]. Разом з тим, вищі, божественні цінності, Августин Блаженний трактує як вічні та незмінні в силу того, що вони даються Богом, любов до якого слід розуміти як найвищу цінність.

Окрім цього, такі цінності як свобода, здоров'я, тілесна краса, сила, слава, честь мислитель розуміє як нижчі цінностей, що є тимчасовими, а провідною серед них вважає земну любов до людини, завдяки якій вона має можливість підвестись до Вічної божественної любові. Варто наголосити, що Августин Блаженний далекий від уявлень про субстанціональність зла, а разом з тим й антицінностей, оскільки, цінності визначені самою людиною, її досвідом, мудрістю та прагненням до щасливого життя. Подібне бачення Августином Блаженным змісту вищих та нижчих цінностей, дозволяє дійти до висновку про те, що й вищі цінності теж, в тій чи іншій мірі, залежні від людини.

Таким чином, Августин Блаженний зауважує, що Бог є єдиною, вищою сутністю, від якої практично все залежить в світі. Разом з тим, для Августина Блаженного першість Бога над усім у світі має вкрай важливе значення тому, що він є першоосновою не лише всього існуючого, а й та будь-яких змін у всьому світі.

Інший представник філософської думки часів середньовіччя, Тома Аквінський, саме крізь призму пізнішої класичної теології переглянув аксіологічні погляди Аристотеля, здійснивши їх систематизацію та всебічне дослідження [4, с. 58-59]. Так, розглядаючи зміст нижчих, людських цінностей, філософ визначає сім чеснот, серед яких три слід віднести до віровчення (віра, надія, любов), а чотири, до таких людських чеснот, як мужність, справедливість, розсудливість та поміркованість. Більш того, саме непохитна віра в Бога дозволяє поєднувати вищі цінності у формі Божественної Благодаті з зазначеними вище чотирма людськими чеснотами. В такій ситуації, наголошує Тома Аквінський, лише Благо (Бог) володіє абсолютною цінністю, а така антицінність як Зло, не має права на самостійне існування, тому, що є відхиленням від нього, яке варто розглядати як відсутність Добра [4].

Аналізуючи питання розвитку уявлень про сутність цінностей в епоху Відродження, слід зазначити, що в цей період йшов процес становлення й розвитку якісно нових, на відміну від середньовіччя, поглядів у вигляді ідеалів гуманізму та вільнодумства, що обґрунтовували певний компроміс у взаємодії нижчих, земних цінностей з вищими. Зазначена епоха, що підняла на новий щабель філософського осмислення ідеї античності про красу та гармонію тілесного та духовного в людині, разом з тим дала поштовх формуванню об'єднавчого процесу античного та середньовічного бачення сутності особистості,

доля якої вже цілком не залежить від божого промислу. Відомий французький філософ, прихильник скептицизму, Мішель Монтень, в своїй праці «Досліди», яка побачила світ у 1580 році, розкриває значення у житті особистості саме нижчих цінностей, що передбачають задоволення насамперед плотських, суто земних потреб та бажань. Мішель Монтень наголошує, що душа залежна від тіла, а тому людина не має права нехтувати голосом природи та не повинна задовольнятися досягнутим та має діяти згідно дисципліни вчинку, свого роду «гігієни дій», метою якої є забезпечення внутрішнього спокою, що дає твердість, енергію для утвердження громадської злагоди та миру в суспільстві.

При цьому Мішель Монтень, який вважав, що теологія є лженаукою, що закріпає розум, наголосив, що сумнів, який варто вважати цінним і який є важливим його продуктом, що відкриває шлях до мудрості: «Лише дурні, - підкреслює Мішель Монтень, - можуть бути непохитні в своїй упевненості» [5, с. 166]. Мудрість за М. Монтенем означає незмінне радісне сприйняття життя, за умов, коли саме радість виправдовується чесно виконаним обов'язком [5, с. 178-179], як основи самореалізації особистості.

Отже, філософська теорія М. Монтеня, лейтмотивом якої є теза про недосконалість та обмеженість людського пізнання, врешті – решт є запереченням аскетизму як релігійної цінності та обґрунтуванням цінності суто земного життя людини, її життєвого досвіду, що передбачає задоволення її природних, тілесних, багато в чому, плотських потреб.

В період Нового часу видатний французький філософ Р. Декарт, який призначенням знань вважав утвердження панування людини над силами природних явищ, звернувся до аналізу поняття цінності, наголошуючи, що «істинне призначення розуму полягає у розгляді справжньої цінності всіх благ, досягнення яких уявляється певним чином залежним від нашої поведінки» [6, с. 284]. Таким чином, Р. Декарт розуміє «цінність» як світ суб'єкта, тобто його моральну діяльність.

Досліджуючи питання сутності феномена соціальних цінностей в історії соціально-філософського знання, необхідно особливо підкреслити, що саме в період епохи Відродження та Нового часу йде процес актуалізації ціннісних проблем «добра», «краси», «блага», «істини». Відомий англійський філософ Д. Юм, який розвинув погляди софістів, наголошував, що оскільки цінності та норми є відбитком почуттів, що неможна визначити ані істинними, ані хибними, то й цінності такими не є. Причому, фундаментом норм та цінностей є почуття, які притаманні кожній людині, тому й цінності носять суб'єктивний характер [7, с. 387].

І. Канту як представнику німецької філософії XVIII – початку XIX ст., належить значний внесок у подальший розвиток аксіологічної науки, який поставив за мету всебічно осягнути сутність ціннісної свідомості людини як феномен, якому властивий особливий статус. І. Кант

наголошував, що у всіх аспектах процесу пізнання мають місце ціннісно спрямовані спонукання, а свідомість завжди орієнтована на критерії добра, досконалості та цінності. [8, с. 192]. Відомо, що головним завданням своєї філософії І. Кант вважав дослідження фундаментальної проблеми сутності людини та її цінностей, наголошуючи, що сенс її життя не поза неї, а в ній самій і цей сенс є іманентним людині як істоти соціальної. При цьому, як деякий атрибут об'єктивного світу сенс життя не існує сам по собі, оскільки він є усвідомленням особистістю свого буття, а добровільне, усвідомлене дотримання морального закону надає суто людський смисл будь-якої діяльності, зокрема спортивній, в процесі якої необхідно «навчитися тому, яким потрібно бути, щоб бути людиною» [9, с. 206].

Підкреслюючи абсолютну сутність морального закону. І. Кант зазначає, що справжня істинна моральна цінність визначає саме ті моральні вчинки, які здійснюються не стільки згідно вимог обов'язку, скільки «по обов'язку». Така моральна цінність робить наші дії та вчинки дієвими та результативними завдяки бажанню виконати всі вимоги морального закону заради самого закону. Тому людина, беручи за приклад таку поведінку, яка є морально ціннісною має піклуватися про таке власне благо як, скажімо, здоров'я, виходячи виключно з почуття обов'язку. [10, с. 62-65; 74-83; 158-159; 190-191]. Отже, важливою рисою філософського вчення І. Канта є те, що зміст поняття, «цінність» він ототожнює з поняттям культури, яка обґрунтовує суспільну цінність людини.

Г. Гегель аналіз сутності поняття цінність здійснює шляхом співвідношення його з правом, політекономією, культурою, суспільством. Г. Гегель в праці «Філософія права» пов'язує цінність з річчю, якій властиві кількісні (знак) та якісні (форма) ознаки. Разом з тим, зазначеній речі притаманне значення або «придатність» відносно потреб суб'єкта та яке співвимірюється з іншими потребами у відповідності з речами. Як бачимо, за Г. Гегелем відбувається процес трансформації цінностей з небуття у простір матеріально - ідеальних сутностей, оскільки цінністю є «всезагальність речі, проста визначеність якої впливає з її приватного характеру» [11, с. 119].

При цьому цінність не є тотожною речі тому, що її слід сприймати як певну абстракцію, яка має на меті співвіднести «придатність» речей, які мають різну форму. Варто підкреслити, що у Г. Гегеля відсутнє чітке розмежування таких понять, як цінність та вартість. «Цінність речі, - наголошує Г. Гегель, - може бути дуже різною у відношенні до потреби, але якщо ми бажаємо висловити не специфічний а абстрактний бік цінності, то це будуть гроші. Гроші служать представником всіх речей, але оскільки вони не являють собою саму потребу, а слугують лише її знаком, вони самі в свою чергу керуються специфічною цінністю, яку вони у якості абстрактного тільки відбивають» [11, с. 119-120].

Отже, Г. Гегель зробив значний внесок в розгляд питання сутності цінності, встановивши її співвідношення з правом, політекономією, культурою, суспільством, разом з тим не досліджував її як окреме самостійне поняття філософського знання.

Аналізуючи сутність феномена соціальних цінностей в історії соціально-філософського знання вкрай важливо звернути увагу на позицію щодо усвідомлення змісту цінностей, голови марбурської школи неокантіанства Г. Когеном, яку він виклав у відомому творі: «Етика чистої волі» (1904 р.), в якому він зазначає, що задоволення та незадоволення не є проявами, гарантами цінності, оскільки лише «одна чиста воля має виробляти цінності, що можуть бути наділені гідністю» [12, с. 155].

Не секрет, що цінності, які наділені гідністю, самі по собі в реальному світі не існують поза проявами, використовуючи термінологію Г. Когена, чистої волі, яка багато в чому ґрунтується на моралі, яка врешті-решт визначає вольовий акт особистості. При цьому слід пам'ятати, що «...воля, - як зазначає Н. Ковтун, - не визначає і сутності моралі, постаючи переважно засадничим механізмом вироблення, селекції, поширення, інституалізації, закріплення моральних норм і цінностей» [13, с. 204], які в свою чергу детермінують такі важливі процеси життєдіяльності особистості як функціонування потреб і інтересів та отримання нею того чи іншого задоволення. Останнє, як вважає засновник іманентної філософії В. Шуппе, «не має цінності, але само є цінністю, якою володіє рід, яка породжує задоволення» [14, с. 34].

Варто сказати, що в середині XIX ст. в результаті набуття аксіологією статусу самостійного розділу філософського знання, активно йде процес формування відповідних теорій цінностей. По-перше, серед провідних аксіологічних шкіл, що утворилися в XIX ст. слід назвати натуралістичний психологізм Дж. Д'юї, який аналізує цінності у якості об'єктивних факторів реального світу, які емпірично можна простежити і які мають своїм джерелом як психологічні, так і біологічні потреби особистості. В цьому плані Дж. Д'юї доходить до висновку про те, що цінністю є будь-який предмет, що задовольняє будь-яку потребу особистості.

По-друге, важливою філософською школою, що розробляла питання сутності цінностей є персоналістичний онтологізм, яскравим представником якого був М. Шелер, який вважаючи особистість ядром «царства цінностей» поділяє як самі цінності, так і їх носіїв. М. Шелер розглядає цінності як об'єктивні явища, що не залежать як від свідомості особистості, так і від предметів, в яких знаходять свій прояв. Буття цінностей, наголошує М. Шелер, не залежить від буття таких їх носіїв, як особистості, речі, які не є їх властивостями. [15, с. 186-191].

По-третє, відомою школою, представники якої ґрунтовно досліджували проблему сутності цінностей є аксіологічний трансценденталізм В. Віндельбанда та Г. Ріккерта. Так, В. Віндельбанд

вбачав у цінностях надприродну основу, оскільки вищі «цінності емпіричного життя – знання, моральність та мистецтво набувають в трансцендентальній свідомості більш високе та глибоке знання» [16, с. 298]. Тому призначення філософії за В. Віндельбандом, полягає у вивченні вищих цінностей, що формують тло функцій культури і є підґрунтям практичного втілення цінностей. Причому, культура, зазначені цінності має пояснити для того, щоб зрозуміти їх значення та аналізувати їх як норми, а не як факти.

В свою чергу, представник неокантіанства Г. Рікерт, дещо з інших позицій ніж В. Віндельбанд, не зводячи до теорії цінностей предмет філософії, розглядає сутність поняття «цінність», виводячи його сутність з логіки та теорії пізнання, наголошуючи, що життя людини «може бути лише засобом, і цінність його тому залежить лише від цінності цілей, яким воно служить» [17, с. 35]. Виходячи з цього, Г. Рікерт, розглядаючи питання про існування цінностей, зазначає, що постановка питання про те, що існують чи не існують цінності позбавлена сенсу, оскільки наголос слід робити на тому, що вони значать або не мають значення.

Слід наголосити, що у XX ст., зокрема у 1968 р., з виходом у світ праці А. Маслоу «До психології буття», в якій поряд з аналізом ієрархії визначальних потреб особистості розглянуто субординація цінностей, проблематика цінностей набуває «другого дихання». Більш того, в 70 –х – 80 – х роках XX ст. спостерігається значне зростання інтересу до аксіології, свідченням чого стала публікація у 1971 р. в Нью-Йорку та Лондоні збірника статей «Цінності і майбутнє: Вплив технологічних змін на американські цінності», авторами якого були такі відомі вчені як Е. Тоффлер, Н. Решер, Дж. Гелбрейт.

За радянських часів перша філософська дискусія щодо проблеми цінностей відбулася в 1965 році в м. Тбілісі. Великий обсяг літератури з цієї тематики, що з'явилася в 1960–1980-і роки, безсумнівно, ніс на собі відбиток марксизму, – проте, зневажливо ставитися до вітчизняного доробку другої половини XX століття, нехтуючи дослідженнями радянських українських, російських чи грузинських філософів було би неправомірним кроком, оскільки для багатьох із них офіційний марксизм – який, до речі, мав мало спільного з реальною філософською думкою К. Маркса, – був лише поверхневим шаблоном частогусто оригінальних та змістовних концепцій. Не останнє місце при цьому належить і таким відомим представникам Київської екзистенційно-антропологічної школи філософії, що активно працювали в 1950–1980-ті роки, як В. Іванов, П. Копнін, В. Шинкарук, О. Яценко та ін.

Висновки. Отже, розгляд таких проблем, як природа цінності, місце людини в ціннісному розумінні світу, завжди передбачає осмислене звернення до сфери аксіології, визначення її світоглядного потенціалу. Настанови та смисли, виявлені в процесі дослідження еволюції основних аксіологічних ідей, свідчать, що аксіологія

залишається найважливішим елементом сучасного пізнання – вона актуалізується через людину та її діяльність, у тому числі діяльність соціальну – зокрема, й спортивну.

Список використаних джерел

1. Платон. Сочинения / Платон. - Т. 3. Ч.2. - М.: Мысль, 1972. - 678 с.
2. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації: монографія / А.А. Кавалеров. - Одеса: Астропринт, 2002. - 221 с.
3. Августин Блаженный. О Граде Божием: Пер. с лат. / Августин Блаженный. - Минск: Харвест; М.: АСТ, 2000. - 1296 с.
4. Фома Аквинский. Онтология и теория познания: фрагменты сочинений: Пер. с лат. / Фома Аквинский. - М.: ИФРАН, 2001. - 206 с.
5. Монтень М. Опыты. Избранные произведения: В 3 т.: Пер. с фр. / М. Монтень. - М.: Голос, 1992. - Т. 1. - 384 с.
6. Descartes R. Correspondence / Publ. avec une introd. et des notes par Ch. Adam et G. Milhaud. T. 4. P., 1947 - P. 284.
7. Скирбекк Г., Гилье Н. История философии. - Пер. с англ. В.Н. Кузнецова / Под. ред. С.Б. Крымского. - М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2000. - 800 с.
8. Соловьев Э. Ю. Морально-этическая проблематика в «Критике чистого разума» // «Критика чистого разума». И. Кант и современность. - Рига.: Звайгзне, 1984 - 346 с.
9. Кант И. Приложение к наблюдениям над чувством прекрасного и возвышенного / И. Кант Соч. в 6 - ти т. - М.: Мысль, 1964. - Т. 2. - 611 с.
10. Кант И. Сочинения на немецком и русском языках. Т. III / Подгот. к изд. Э. Соловьевым и А. Судаковым (Москва), Б. Тушлингом и У. Фогелем (Марбург). М.: Наука, 1997. - 430 с.
11. Гегель, Г.В.Ф. Философия права / Г.В.Ф. Гегель; пер. с нем. Б.Г.Сталпнера, М.И. Левиной; АН СССР, Ин-т философии. - М.: Мысль, 1990. - 524 с.
12. Cohen H. System der Philosophie. Th. 2. Ethic des reinen Willens. B., 1904. - S. 155.
13. Ковтун Н. Воля як основа соціальної активності: теоретико - методологічний аналіз: монографія / Н. Ковтун. - Ж.: Вид-во Євенок О.О., 2014 - 292 с.
14. Schuppe W. Grundzuegeder Ethic und Rechtsphilosophie. Breslau, 1881. - S. 34.
15. Проблема ценности в философии. - М., Л.: Наука, 1966. - 260 с.
16. Виндельбанд В. Прелюдии. Философские статьи и речи. / В. Виндельбанд. СПб.: Типография М. Меркушева, 1904. - 374 с.
17. Рикерт Г. Ценности жизни и культурные ценности / Г. Рикерт // Логос - М.: Тип. Т-ва А.А. Левенсон, 1912 - 1913. Кн. 1 и 2. - С. 1 - 35.
7. Skirbekk G., Guillé N. History of philosophy. - Per. with English. VN Kuznetsova / Under. ed. S.B. Crimean. - M.: Humanitarian Publishing Center VLADOS, 2000. - 800 p.
8. E. Soloviev Yu. Moral and Ethical Issues in «Critique of Pure Reason» // «Critique of Pure Reason». I. Kant and modernity. - Riga: Zweigzne, 1984 - 346 p.
9. Kant I. Appendix to the observations of the feeling of the beautiful and the sublime / I. Kant Soch. in 6th volume - M.: Thought, 1964. - Vol. 2. - 611 p.
10. Kant I. Works in German and Russian. T. III / Prep. to ed. E. Soloviev and A. Sudakov (Moscow), B. Tushling and U. Fogel (Marburg). M.: Science, 1997. - 430 p.
11. Hegel, GVF. Philosophy of Law / GVF Hegel; trans. with him. BG Stalpner, M.I. The lion; USSR Academy of Sciences, Institute of Philosophy. - M.: Thought, 1990. - 524 p.
12. Cohen H. System der Philosophie. Th. 2. Ethic des reinen Willens. B., 1904. - S. 155.
13. Kovtun N. Will as the basis of social activity: theoretical and methodological analysis: monograph / N. Kovtun. - Zh.: Issue of Evenok OO, 2014 - 292 p.
14. Schuppe W. Grundzuegeder Ethic und Rechtsphilosophie. Breslau, 1881. - S. 34.
15. The problem of value in philosophy. - M., L.: Nauka, 1966. - 260 p.
16. Windelband V. Preludes. Philosophical articles and speeches. / W. Windelband. St. Petersburg: Typography of M. Merkushev, 1904. - 374 p.
17. Rickert G. The values of life and cultural values / G. Rickert // Logos - M.: Type. T-va AA Lowenson, 1912 - 1913. Bk. 1 and 2. - P. 1 - 35.

References

1. Plato. Works / Plato. - Vol. 3. Part 2. - M.: Thought, 1972. - 678 p.
2. Kavalеров AA Value in socio-cultural transformation: a monograph / A.A. The Cavaliers. - Odessa: Astroprint, 2002. - 221 p.
3. Augustine the Blessed. About the City of God: Trans. with lat. Augustine the Blessed. - Minsk: Harvest; M.: AST, 2000. - 1296 p.
4. Thomas Aquinas. Ontology and theory of knowledge: fragments of works: Per. with lat. Thomas Aquinas. - M.: IFRAN, 2001. - 206 p.
5. Montaigne M. Experiments. Selected Works: In 3 volumes: Trans. with fr. / M. Montaigne. - M.: Voice, 1992. - Vol. 1. - 384 p.
6. Descartes R. Correspondence / Publ. avec une introd. et des notes par Ch. Adam et G. Milhaud. T. 4. P., 1947 - P. 284.